

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (2.)

Részlet a *Fújnak a fák*, *Ides* című önéletírásból

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk több részletet egy nagyváradi postamester frontélményeit megörökítő, torzóban maradt emlékiratból. Újabb sorozatunkat a hadikórházak – háborús memoárokban ritkán megörökített – világából válogattuk, a halálos fejszét csodával határos módon túlélő fiatalember emlékeiből. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

(Sz. A.)

Pár nap múlva, gondos előkészítéssel és kísérettel kiszállítottak a Keleti pályaudvarra, és felraktak egy Debrecen felé induló, sebesültszállító vonatra. Papírjaimat a kezembe adták, immár nem volt akadálya, hogy órák múltán megérkezsem az érmelléki porfészekbe, Érmihályfalvára. Ott már tudtak az érkezésemről, vártak, és az elhelyezésem is azonnal megtörtént. Ahogy első pillantásra szemügyre vettem azt a járási kórházat, kissé meginogtam magam is, hogy jól tettem-e, amit kierőszakoltam. De aztán nem foglalkoztam ezzel a dologgal.

A tarcsai fiút, aki a frontközeli tábori kórházban ágyzomszédom volt, már itt találtam. Lelkesen üdvözöltük egymást, azt mondta, már attól félt, hogy végül nem is érkezem meg, olyan sokára követtem őt ide. Elmeséltem neki, hányszor és hol szedtek le a vonatról, és próbáltak lebeszélni arról, hogy idejőjnek. Azt is egyhamar tapasztalhattam, hogy itt egyáltalán

nem vágódtak hasra a főhercegi nyílt parancstól, mert vagy a főherceget utálták, vagy engem, aki súlyos bajommal növelem a gondjaikat, felelősségüket. A kórház gondnoka valami fintorgó úri asszonyság volt, ványadt képű, fancsali szent. Neki se imponált a paraszt, ha mindjárt az Atyaisten küldte is oda. A „jobb emberek” között forgolódott, azokat a sebesülteket pátyolgatta, akiknek egy része csak azért feküdt az érmihályfalvi kórházban valamilyen címen, hogy addig se kelljen a fronton lennie.

Szegény jó szüleimet komor gyászban, bánatban, végső elkeseredésben érte a hír, hogy megérkezve Érmihályfalvára, az ottani kórház lakója vagyok. A családi gyász és kétségbeesés oka egy levél volt, amelyet Pete Dani írt haza. Ő ugyanis szanitéc volt azon a frontszakaszon, ahol én megsebesültem, és sok bajtársam állítása szerint „holtan maradtam a csatatéren”. Ők csak annyit láttak belőlem, elhaladván mellettem, hogy bugyog a fejemből a vér, és nem mozdulok, utolsókat rúgom. Pete Dani sebesültként való elszállításomnál nem volt jelen, de rögvést megírta Albisra, az ő szüleinek, hogy „szegény jó Mozog Nagy Imre hősi halált halt az olasz harctéren”. Levele nagyjából

egy időben érkezett azzal a lappal, amelyet én az értarcsai bajtársammal írtam Komenből, a kórházból, mivel akkor még a kezemet egyáltalán nem tudtam mozgatni. De abban meg az állt, hogy sebesülten, hadikórházban fekszem. Jó szüleim, néném, húgom örvendtek a lapomnak, de a jegyző úr, akivel még a háború előtt többször összetűztem, gondoskodott róla, hogy a Pete Dani levelének tartalmáról is tudomást szerezzenek. Sőt, nagylelkűen arra a hírre, hogy hősi halált haltam, kiutalt a szüleimnek valami kis segílyt, és amikor síró anyámnak átadta, nem átallotta megjegyezni:

– Hja, Nagyné lelkem, a háborúban nem a nagy hang, a „ki vagyok én” számít, hanem a szerencse: beléng akad-e egy golyó, vagy se! Az a lap, amit maga idegen kéztől írva kapott, nyilván csak vigasztalásul, hitegetésül szolgál, hogy reménykedjenek. Egy szanitéc, mint a Pete Dani, tudja, amit tud. Ismerte is a fiát, tévedés itt nem lehet!

Kalas nagytiszteletű úr azonmód ki is prédikált a templomban, nagyon szép mondatokkal ríkatva meg az asszonynépet: „Életünket áldozni ezer sebből vérző hazánkért a legszentebb kötelesség, amit igaz hazafi teljesíthet. Mozog Nagy Sándorék fia, Imre, a tőle megszokott kötelességtudattal és bátorsággal állt helyt Isonzó és Doberdó poklaiban, emlékezzünk rá, míg élünk! A gyászoló, bánatos szülők pedig nyerjenek vigasztalást Krisztus urunk példájából, aki szintén életét adta hitéért, meggyőződésért. Hogy mi embereként élhessünk...”

Szerencséjükre drága szüleimnek, testvéreimnek, még e minden alapot nélkülöző gyászhangulat első óráiban megkaptak Idesék egy üzenetet, is Érmihályfalváról, egy albisi szekeres ember révén, hogy mielőbb látogassanak meg, ott fekszem már a mihályfalvi kórházban. Nem tudták, mit higgyenek. Előbb leszidták a szekerest, aztán meg, mivel azt bizonygatta, hogy saját szemével látott, saját szájával beszélt velem, „meg ezt a kétszáz koronát is a fiuk küldi Nagy Sándor bátyámék-nak” – nyúlt a kabátzsebébe és előnyalazta a bankókat –, örömmükben leitatták a hírhozót, annyira, hogy az már nem is mert felülni a szekere. Gyalog imbolygott haza.

Ides rögtön futott a jegyzőségre, ahol volt telefon, hogy megpróbáljon kapcsolatba lépni a mihályfalvi kórházzal. A jegyző nem is akarta engedni, hogy a telefont használja. Beugratás-

nak vagy kitalálásnak minősítette az örömhírt. De amikor Ides mégis kirmánkodta a lehetőséget, és a kórház igazgatósága is megerősítette a hírt, a jegyző elkomorult, Ides pedig a menyekbe szállott a boldogságtól, és figyelmeztette a jegyző urat, hogy jó lenne azt a jogtalanul elrekvirált búzát visszaadni végre, mert jön hazafelé a fia, és utána jár annak, ami csak pusztá ígéretés maradt. Szegény jó Ides, nem tudta, hogy az ő fia még jó ideig nemigen jön haza Albisra, és nemhogy utána járásról, de egyszerű járás-kelesről is alig-alig lehet szó, hosszú ideig. Mindenesetre, azt megtudták családom tagjai, rokonaim és ismerőseim, hogy a halálomról szóló hír téves, és *élek!* És akinek halála hírét költik, ugye, a szólásmondás szerint sokáig fog élni. Én, abban az állapotomban, amiben akkor voltam, nem nagyon kívántam a hosszú életet, amit mégiscsak megadott az Ég, mert e sorok jegyzésekor már a hetvenedikén is jóval túl volnék, és mindenféle nyavalyáim ellenére, talán még kitaratok egy darabig.

Vasárnap már meg is jelentek a Mozog Nagy-hadak az érmihályfalvi kórházban, roncsment látni. Öröm és bánat, kacagás és sírás, remény és reményvesztés keveredett mindönnkben e találkozáskor. Élek, de milyen állapotban? Enyéim látták, hogy tiszteletükre is csak mások segítségével tudok tenni egy-két lépést, bal lábam béna, többi végtagom sem a régi. Fogni így-úgy még csak-csak, a két kezemmel, de mozdulataim bizonytalanok, beszédem kicsit akadozó, fejemen vastag turbán, arcom nyüzött,

testem satnyára lesoványodva, csak a jobb lábam mozog nagyjából rendesen. Fél óra alatt előadtam mindent, vázlatosra fogva, ami velem szabadságomról való visszautazásom óta történt. Pete Danit én nem láttam, arról, hogy ő mikor, kitől szerezhette az álhírt a halálomról, nem tudtam. Az értarcsai barátomhoz is beállított népes rokonsága, azért szakított rá időt, hogy kiegészítse beszámolómat enyéim számára mindazzal, amit ő jobban tudott, mint én, hiszen abban az öt napban is megfigyelhette, ami velem és körülöttem zajlott, amikor én még teljesen eszméletlenül feküdtem, lebegtem élet és halál mezsgyéjén. Minden boldogságuk dacára, láttam, hogy főképpen Idest és szegény jó apámat végtelenül leverte mind a látványom, mind az a sok komor gondolat, ami első látásomra átcikázott az agyukon. Rögtön belátták, hogy immáron nem csak azért nem lehetek többé a támaszuk, mert úgyis el akarok Albisról kerülni, így határozván már rég, hanem erre akkor se lennék többé alkalmas, ha másképp akarnám. Nénéim, húgom, bogyoszlai, ottományi és más közelebbi-távolabbi hozzátartozóim vigasztalhatták őket is, engem is: fogom én még ropni a táncot a bálban. Ha a teljes bénaságból ennyire kikerültem, majd csak elmúlik az is, ami még a sebesülés következtében nyomorít.

Másik vasárnap elmesélte Ides, mikor újra eljöttek látogatni, hogy a jegyző úr visszautalta a jogtalanul elrekvirált búza nagyobbik részét, ha nem is az egészet. Javulást kíván, majd belehalt, amíg kimondta – jegyezte meg Ides –, a nagytiszteletű úr örömmel helyesbítette a halálhíremet, Petéék pedig megharagudtak, hogy... miért „hazudtolom meg” a fiukat. Nem értette az öreg Pete, hogy ha egyszer élek, akkor nem lehetek hősi halott?..

Az ellátás Érmihályfalván volt a legjobb, mióta kórházban vagyok, attól függetlenül is, hogy szüleim és testvéreim minden héten felpakolva érkeztek hozzám látogatóba. Csak úgy osztogattam a sok falnivalót azoknak, akiknek övéi az ország más vidékein laktak, és nem járhattak hozzájuk rendszeresen. A jobb kosztolás pár hét múlva meglátszott kissé kikerekedő képemen, a kezelés valamit javított állapotomon, ha nem is sokat, mert az effajta bonyolult rehabilitációra ebben a kis mezővárosi hadikórházban nem voltak felkészülve. Az ilyen betegetek továbbirányították innét Debrecenbe, Váradra vagy Budapestre. De hát én főhercegi nyílt paranccsal éppen

Pestről jöttem. Velem mit kezdjenek? Tartottak, tornáztattak, etettek, erősítették, és kölcsönösen reménykedtünk, én és a kórház vezetői, hogy rövid időn belül elválunk egymástól.

Máskülönben jól teltek itt napjaim. Csókás Zsuzsika is eljött már a második vasárnapon, és sírva, zokogva borult a nyakamba. Meghatóan esküdözött Idesék jelenlétében, hogy nincs okom bánkódni sorsomon, mert... ő majd dolgozik helyettem is, úgy fog hajolni, vágni, szúrni, mint egy bicika, de nem fogunk hiányt szenvedni semmiben. Eddig sose esett arról szó közöttünk, hogy összeházasodjunk, június elején sem, amikor szabadságon voltam itthon. De most úgy fogalmazott, nem is egyszer, mintha ez már eldöntött dolog lenne. Nem tudtam mit mondani neki, hiszen ő akkor ajánlotta föl magát támaszul, gyámolítómul, amikor támaszra, gyámolításra, szerető gondoskodásra volt szükségem. Amikor a legelhagyatottabbnak éreztem magamat, sorsomat kilátástalannak. A szándék meghatóan szép volt, de minden bizonnyal elhamarkodott. Mert akárhogy is csúrrjuk-csavarjuk, csak két üres koldustarisznya került volna egy szegre, ha mi ketten összekötjük az életünket. Még ha szerelmes lettem volna belé! De az a baj, hogy nem voltam. Addig még csak egyetlen lány, Ágnes dobogtatta meg igazán a szívemet. Ha ő eljön Váradról meglátogatni, ha ő borul a nyakamba, és ő ígéri, amit szegény jó Csókási Zsuzsika, akkor elsírom magam a boldogságtól. De Ágnestől nem jött sem-mi hír. Nem érdeklődött utánam se ő, se apja-any-

ja. Én is konokul tartottam szabadságom idején tett fogadalmamat, hogy akkor viszont én se futok olyan szekér után, amelyik csak úgy elhajt mellettem.

Az is lehet, hogy ha Zsuzsika nem lát így, *nyomorékon*, nem szán meg, sohase jut eszébe velem kötendő házasságra gondolni. Ha egészségesen térek haza a katonaságtól, talán engedte volna, hogy más lány pórázára kerüljek. Szerény, visszahúzódó kis teremtés volt, ellentétben régebbi önmagával. Nem akartam őt megszegényíteni, azért csak annyit mondtam neki az érzelmes felajánlkozásra, hogy köszönöm, Zsuzsika, de ebben az állapotomban én nem merek még olyan messzire nézni. Nemcsak őt, Etelka nénémet is nagyon elszomorítottam, mert ő tudott Zsuzsika növekvő vonzalmáról, őszinte szándékáról, és nagyon pártfogolta volna, hogy egymással összekerüljünk. „Sose lesz nála jobb, szebb, tisztességesebb asszonyod, akárkit is választasz, ha Zsuzsi kezét elereszted!” – mondta. Attól fogva Etelka ritkábban keresett fel az érmihályfalvi kórházban, annyira neheztelt rám a Zsuzsinak adott válaszom miatt. Idesék nem foglaltak állást. Tisztelték, becsülték, szerették Zsuzsit, de rám hagyták, ami rám tartozik. És Ides talán valamit megsejtett a jövőm gondjaiból is érzékeny anyai szívével, amikor könnyező szemmel végignézte, ha jelenlétükben ki kellett kecmeregnem a vécére, vagy amikor illendően próbáltam kikísérni a vendégeimet, két mankóra támaszkodva, meg-megimbolyogva az egyensúlyérzék hiánya miatt. Később tudtam meg, hogy mindahányszor sírva gyalogolt haza Albisig egy-egy látogatás után, és azt mondogatta: „Filek, hogy nem lesz többé ember ebből a fiúból!”...

Zsófi néném is meg-meglátogatott Érolasziból. Ő már ott volt férjnél, és magával hozta az ura, Kolozsvári Mihály első házasságából származó 18 éves leánykáját is, a szép arcú, de kissé hibás testalkatú, ó-lábú Kolozsvári Piroskát. Próbáltam Piroskával kedves lenni, tréfálkozni, beszélgetni, de úgy vettem észre, nincs sok érzéke se a vidámsághoz, se a tartalmas beszélgetéshez, se komolyabb dolgokhoz. Zsófi néném teljes gőzzel dicsérte, milyen engedelmes, jó leány, milyen házias, hogy tud az főzni, mosni, takarítani, ellátna az már akár egy öttagú családot is, ha lenne, de „egyelőre komoly kérője nincs”. Mindama sok erényéből, amelyre Zsófi néném igyekezett felhívni a figyelmemet – kezdtem sejteni, miért –, én csak azt az egyet láttam akkor még bizonyítva, hogy ha olyan hely-

re csúszik a kezem, mikor kettesben maradunk Piroskával, ahová akkori felfogás szerint egy legénynek nem illett motoszkálni, Piroska fölélénkül, kacag, és sose tiltakozik. Kiehézett voltomban ez számomra sem volt rossz szórakozás – hónapok óta nem láttam nőt, az ápolónőket nem számítva, akik többnyire idősebb nagyságok vagy apácák voltak –, ezért biztattam Zsófi nénémet, hozza csak máskor is magával Piroskát. Ezt aztán vagy Zsófi néném értette félre, vagy Piroska, vagy mind a ketten, de az is lehet, hogy néném nagyon is jól tudta, mit akar, én meg akkor még nem, hogy miért...

Míg Érmihályfalván lassan, szinte eseménytelenül múltak a hétköznapok – számomra egy kis rendszeres gyógytorna, némi injekciós kezelés –, közben tombolt a nyár. Sokat emlegették a környéken az 1916. július 12-i, nagy kiterjedésű, az egész Érmelléket, de még Nagyváradot is megtépázó, szokatlanul heves jégverést, amikor szinte mindent elpusztított a vihar a földéken, a kertekben, Váradon pedig a tojás nagyságú jég beverte az ablakok szélét, összezúzta a háztetők cserepeit, a kirakatok üvegeit, a szépséges Sas palota átjárójának díszüveg tetőzetét. Gazdátlan lovak és kocsik rohantak az utcákon összevissza, miközben a lakosság a házába, kapualjakba húzódva figyelte: marad-e Váradból valami? A nagypiaci fák kitekerte az orkán, a pompázatosra épített, hatalmas Ullmann-palotán egy ablak se maradt épen. Az érmelléki és környéki szőlőhegyek termése elpusztult. Az újságok hamar megírták, hogy „a kár a tulaj-

donosokat terheli”, nehogy még valakiben a remény szikrája is megmaradjon.

De a háború is zord fordulatot vett ezen a nyáron. A központi hatalmak, ugye, 1914-ben büszkén rátámadtak Szerbiára, az „önvédelem” jelszavával indultak a háborúba, és egy ideig maguk mögött tudták a felszított nacionalizmustól megrésze-gült, vak tömegek szimpátiáját. De ahogy rohamosan kifáradtak az emberi erők, fogytak az anyagiak, hervadozni kezdtek az első két évben zöldellő hadilombok, megállt a tudomány a harctereken. Már az is győzelemnek számított, ha nem kellett valahol visszavonulni, hanem tartani lehetett az állásokat, az ellenfél meg-megújuló, mind hevesebb támadásai közepette. Süllyedni kezdett a közhangulatot, az elkeseredés, a csalódás mértékét jelző higanyszál, bekövetkezett a gazdasági-erkölcsi hanyatlás. Az angolok és a franciák a verduni ostromot kiállták, utána a Somme folyónál ellentámadásba mentek át. Keleten is elkezdődött a tánc: a Bruszilov-féle gőzhenger óriási erővel támadt az osztrák–magyar hadakra. Ennek a nagy cári erőfeszítésnek, hírek szerint, az volt a célja, hogy a még mindig ingadozó Romániát rábírja végre az antant melletti belépésre. Június 17-én létre is jött egy titkos megállapodás Románia és az antanthatalmak között, hogy ha a románok, feladva semlegességüket, megtámadják Ausztria–Magyarországot – kihasználva az erdélyi határok szinte védtelen voltát –, akkor győzelem esetén bekebelezhetik Bukovina egy részét, a Bánságot, a történelmi Erdélyt, s az attól nyugatra fekvő magyar területeket, Debrecen és Békéscsaba környéke kivételével, lényegében a Tiszáig. A magyar–román határon ekkor csupán 34 ezer katona, mintegy ezer csendőr és összesen 76 ágyú volt, míg az antanttal közös román haditerv szerint több mint 440 ezer főnyi román hadsereg lépte át augusztus 27-én, vasárnap este a Kárpátok hágóin át a határt! (...)

A bukaresti kormány 1916 nyarán igen közelinek ítélte meg Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia katonai versenyét, ezért az első váratlan támadással a Maros vonaláig törekedtek napok alatt eljutni. A lényegében őrizetlen maradt határon át Erdélyre támadó idegen erők átmeneti sikereket értek el. Augusztus végén bevonultak Brassóba, öldökölve és rabolva megszállták a Székelyföld nagy részét. Ezenkívül Petrosény és Orsova került román kézre. Áradtak a magyar menekültek tízezrei nyugat felé. A Mackensen német tábor-

nok vezetésével hirtelenjében össze-vont német, bolgár és török ezredek azonban a Románia hátát fedezni hivatott antanterőket megverték, mire a román hadvezetés óvatosságból úgy döntött, hogy a katonák a magyarok által kiürített Nagyszeben városába be se vonulnak, hanem fokozatosan, egyik csatát a másik után veszve el, mérgükben gyilkolva-fosztogatva, kezdtek visszavonulni a Kárpátok felé, majd azon át haza, a román Ókirályság eredeti területére. Szeptember közepére teljesen leállt a román támadás, védekezésbe mentek át a csapataik, majd Averescu marsall parancsot adott az Erdélyben elfoglalt területek feladására. A kivonulók túszokat vittek magukkal, de önként velük ment sok román anyanyelvű erdélyi lakos, a délkelet vidéki román értelmiség jelentős része. Ők alakították meg később Romániában az *Erdélyi Légiót*, ezt a sovinizta-irredenta, magyarellen-es, fegyveres „felszabadító” alakulatot. Októberben a Kárpátok vonalán még erős ellenállást fejtettek ki a németekkel közös haderőinkkel szemben, de novemberre a védelmi vonalak áttörése révén összeomlott a román ellenállás. Délről Mackensen csapatai átkeltek a Dunán, szabad lett az út Bukarest felé, s december 6-án, „mikulási ajándékkul” el is foglalták a német és magyar erők. 1916 végéig Románia 150 ezer hadifoglyot, több mint 100 ezer halottat veszített. Az antant nem az ígért módon és mértékben támogatta őket, magukra utalva viszont nem voltak többre képesek. Később még egy körülbelül 10 kilométer szélességű sávot a Délkeleti-Kárpátok túloldali lejtőjéből – kizárólag biztonsági okok-

ból – Ausztria–Magyarországhoz csatoltak, hogy ezáltal elejét vegyék egy újabb, meglepetésszerű hátbatámadásnak. Így adódott, hogy például az addig óromániai Predeál községe Brassó megyéhez csatolva, közigazgatásilag egyesült hazánkkal.

A román kormány, a német erők által elfoglalt óromániai területen élő lakosság egy része, valamint a román hadsereg szétvert maradványai Észak-Moldovába menekültek, a cári hadsereg védőszárnyai alá. Iași-ban székelt a király és a háborús veszteséget szenvedett kormány. Románia kétharmada – az élelmiszer- és olajtermelés szempontjából legfontosabb területek, a két éve felhalmozott termésfeleslegükkel együtt – német és osztrák–magyar kézre került. Mikor aztán az oroszországi forradalom nyomán a cári védelem is megszűnt a számukra, a védtelen Maradék-Románia, az antant heves tiltakozása ellenére, fegyverszünetet, majd különbékét kötött a központi hatalmakkal! Ez volt az úgynevezett 1918. májusi bukaresti békeszerződés. Románia vállalta az okozott károk megtérítését, hadseregének leszerelését, elfogadta gazdaságának a központi hatalmak részéről való felügyeletét. Németbarát kormánya alakult. Tessék megfigyelni a dátumot: 1918 májusában!

És hogyan lett mégis 1918. december elsején a „győztesek farsangja” a gyulafehérvári román nemzeti nagygyűlés? Mi történhetett fél év alatt a központi hatalmakkal, hogy megalázzott vesztésként hagyták el a csatatereteket, és ürítették ki az erdélyi területeket? Hogyan a szinte már nem létező, kis ország, a megvert Románia – Erdély, Besszarábia, Bukovina, Dobruzsza, a Bánság, Kelet-Magyarország bekebelezése és a trianoni békediktátum révén – „győztes” antant-országgá, Nagy-Romániává avanszált?

Az tudja, aki a valós történelmet ismeri!... De 1916 nyarán, Érmihályfalván, félig-meddig bénán, hol voltam én még attól, hogy minderről bármiféle ismeretem lehessen??? Azt tudtam, persze, hogy a tanító úr „jóslata” bevált az őrizetlenül hagyott erdélyi határokat illetően. Tudtam az ország belseje felé áradó menekültvonatokról, olvastam az újságok szalagcímeit, hogy a román támadás következtében most már „nemzeti fennmaradásunkért folyik a harc”. Volt hát mire hivatkozni a buzdító cikkekben, mert eddig erre nemigen mutatkozott nagy lehetőség. Német gyarmatokért, Elzász-Lotaringiáért, balkáni országok megszállásáért vagy az olaszok osztrákelle-

nes területi aspirációi ellen – ugyan miért halt volna örömetest hősi halált a magyar katona? Ha csak nem volt – vagy lett belőle – olyan ostobán neurotikus bolond, amilyenné *én hősködtem magamat?* Ki folyton csak azt hangoztattam, hogy „ha nem talál el egy golyó, főbe lövöm magam, mert úgymit ér ez az élet?” Aztán mégse lett belőle semmi, még azután se, hogy eltalált ugyan egy olasz ólom elég rendesen, de félholtan se jutott eszembe sokáig – előre látva pedig, hogy egész életemben nyomorék hadirokkant leszek –, hogy beváltsam a fenyegetőzéseimet, és pótoljam *önpusztításom* révén azt, amit a doberdói koponyatálatlással a Sors elmulasztott. Annyit mondogatták az orvosok, hogy *mekkora csoda* az életben maradásom, hogy kezdtem rá büszke lenni! És eszembe se jutott – egyelőre – siettetni magam a katonatemető felé.

Nélkülem is volt katonatemetés elég. A tiszteket rezesbanda, állami, egyházi díszkíséret, a temetőben sok szép beszéd, sortűz, úri nép búcsúztatta. A legénységi állományból kilötteket pedig pap, kántor, néhány bajtárs, rövid ima, fejkendőss asszonyok, hangozó jajveszékelés, bőgés. De a temetés után, hazafelé, már vidám, pattogó indulókat fújta a zenekar, mintha örömmünnepet ülnének, hogy sikerült megint földbe kotorni idő előtt egy gögös, undok tisztet, tiszthelyettest vagy egy lenézett közbakát.

(Folytatjuk)

**A szöveget gondozta és szerkesztette:
SZILÁGYI ALADÁR**